

Jiřina Klenková

Logopedie

- Narušení komunikační schopnosti
- Logopedická prevence
- Logopedická intervence v ČR
- Příklady z praxe

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

doc. PaedDr. Jiřina Klenková, Ph.D.

LOGOPEDIE

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400
www.grada.cz
jako svou 2553. publikaci

Odpovědná redaktorka Mgr. Alena Herbergová
Sazba a zlom Milan Vokál
Počet stran 228
Vydání 1., 2006

Dotisk 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2013, 2014, 2015, 2016, 2018

Vytiskla Tiskárna v Ráji, s.r.o., Pardubice

© Grada Publishing, a.s., 2006
Cover Photo © profimedia.cz

ISBN 978-80-247-9088-6 (pdf)
ISBN 978-80-247-1110-2 (print)

OBSAH

Úvod	9
1. Logopedie – vědní a studijní obor	11
1.1 Vymezení oboru logopedie	11
1.2 Historie péče o osoby s narušenou komunikační schopností	14
Literatura	23
2. Komunikace a vývoj komunikační schopnosti	25
2.1 Vymezení pojmu komunikace	25
2.2 Řeč a jazyk	26
2.3 Fáze komunikace mezi lidmi	28
2.4 Verbální a neverbální komunikace	29
2.5 Vývoj řeči z logopedického hlediska – přehled stadií v ontogenezi dětské řeči	32
2.5.1 Přípravná (předřečová) stadia vývoje řeči	34
2.5.2 Vlastní vývoj řeči	36
2.5.3 Jazykové roviny v ontogenezi řeči	37
2.6 Základní pojmy z fonetiky	41
2.6.1 Dělení hlásek českého jazyka	43
2.6.2 Fonologická realizace prvků řeči	47
Literatura	50
3. Narušená komunikační schopnost	52
3.1 Příčiny vzniku a klasifikace narušené komunikační schopnosti	54
3.2 Logopedická intervence	55
3.3 Pomůcky a přístroje v logopedické diagnostice i terapii	61
Literatura	62
4. Kategorie narušené komunikační schopnosti	63
4.1 Narušený vývoj řeči	63
4.1.1 Opožděný vývoj řeči	66
4.1.2 Vývojová dysfázie	67

4.1.2.1	Etiologie vývojové dysfázie	69
4.1.2.2	Symptomatologie vývojové dysfázie	70
4.1.2.3	Diagnostika vývojové dysfázie	71
4.1.2.4	Terapie vývojové dysfázie	73
	Literatura	77
4.2	Afázie	77
4.2.1	Vymezení termínu	78
4.2.2	Etiologie afázie	79
4.2.3	Symptomatologie afázie	80
4.2.4	Klasifikace afázie	81
4.2.5	Diagnostika afázie	82
4.2.6	Terapie afázie	84
4.2.7	Afázie u dětí	86
	4.2.7.1 Etiologie afázie u dětí	87
	4.2.7.2 Symptomy afázie u dětí	87
	4.2.7.3 Edukace dětí s afázií	88
	Literatura	90
4.3	Mutismus	91
4.3.1	Vymezení termínu	91
4.3.2	Klasifikace mutismu	92
4.3.3	Etiologie mutismu	93
4.3.4	Diagnostika a terapie mutismu	94
	Literatura	98
4.4	Narušení článkování řeči	99
4.4.1	Dyslalie	99
	4.4.1.1 Vymezení termínu	99
	4.4.1.2 Etiologie dyslalie	100
	4.4.1.3 Klasifikace dyslalie	104
	4.4.1.4 Diagnostika dyslalie	106
	4.4.1.5 Terapie dyslalie	110
	Literatura	116
4.4.2	Dysartrie	117
	4.4.2.1 Vymezení termínu	117
	4.4.2.2 Etiologie dysartrie	118
	4.4.2.3 Klasifikace dysartrie	120
	4.4.2.4 Diagnostika dysartrie	121
	4.4.2.5 Terapie dysartrie	122
	Literatura	128

4.5	Narušení zvuku řeči	129
4.5.1	Rinolalie	130
4.5.1.1	Dělení rinolalie	130
4.5.1.2	Etiologie rinolalie	131
4.5.1.3	Velofaryngeální funkce a dysfunkce	133
4.5.1.4	Diagnostika rinolalie	134
4.5.1.5	Terapie rinolalie	135
	Literatura	137
4.5.2	Palatolalie	138
4.5.2.1	Problematika orofaciálních rozštěpů	138
4.5.2.2	Vymezení termínu palatolalie	141
4.5.2.3	Symptomatologie palatolalie	142
4.5.2.4	Klasifikace palatolalie	144
4.5.2.5	Diagnostika palatolalie	144
4.5.2.6	Komplexní rehabilitační péče	145
4.5.2.7	Logopedická intervence	147
	Literatura	152
4.6	Narušení plynulosti (fluence) řeči	153
4.6.1	Koktavost (balbuties)	153
4.6.1.1	Vymezení termínu	154
4.6.1.2	Etiologie koktavosti	155
4.6.1.3	Klasifikace koktavosti	157
4.6.1.4	Symptomatologie koktavosti	157
4.6.1.5	Diagnostika koktavosti	161
4.6.1.6	Terapie koktavosti	162
	Literatura	169
4.6.2	Breptavost	169
4.6.2.1	Vymezení termínu	170
4.6.2.2	Etiologie breptavosti	170
4.6.2.3	Symptomatologie breptavosti	171
4.6.2.4	Diagnostika breptavosti	171
4.6.2.5	Terapie breptavosti	172
	Literatura	174
4.7	Poruchy hlasu	175
4.7.1	Etiologie poruch hlasu	176
4.7.2	Diagnostika a terapie poruch hlasu	177
4.7.3	Hlasová hygiena	179
	Literatura	180

4.8	Kombinované vady a poruchy řeči	181
	Literatura	183
5.	Symptomatické poruchy řeči u dětí	184
5.1	Řeč dětí s DMO	185
5.1.1	Etiologie a formy DMO	186
5.1.2	Symptomy DMO	187
5.1.3	Vývoj řeči u dětí s DMO	188
5.1.4	Poruchy řeči u dětí s DMO	189
5.1.5	Diagnostika	192
5.1.6	Ucelená rehabilitační péče	193
	Literatura	196
5.2	Řeč mentálně retardovaných dětí	197
5.2.1	Vývoj řeči mentálně postižených dětí	198
5.2.2	Narušená komunikační schopnost u mentálně retardovaných dětí	200
5.2.3	Logopedická intervence u mentálně retardovaných dětí	201
	Literatura	203
5.3	Zvláštnosti ve vývoji řeči nevidomých dětí	204
	Literatura	205
6.	Augmentativní a alternativní komunikace	206
6.1	Vymezení termínu	206
6.2	Výběr komunikačního systému	207
6.3	Známé komunikační systémy	208
	Literatura	211
7.	Organizace logopedické intervence v České republice	212
7.1	Logopedická intervence v rezortu zdravotnictví	212
7.2	Logopedická intervence v rezortu školství	213
7.2.1	Speciálněpedagogická centra	215
7.3	Logopedická intervence v rezortu práce a sociálních věcí	216
7.4	Raná péče	217
	Literatura	220
	Rejstřík	221

ÚVOD

Komunikace představuje jednu z nejdůležitějších lidských schopností. K tomu, aby člověk s ostatními lidmi mohl komunikovat, potřebuje dobře rozvinutou komunikační schopnost. Její narušení jsou mnohdy překážkou v edukaci a socializaci jedince.

Diagnostice, terapii a prevenci narušené komunikační schopnosti se věnuje logopedie; představuje mladý vědní obor, který se neustále rozvíjí. K prudkému rozvoji dochází v posledních desetiletích, objevují se stále nové poznatky o narušené komunikační schopnosti. Dávno již nelze souhlasit s názorem, že logopedie se zabývá vadami a poruchami řeči, předmětem dnešní logopedie je široká oblast narušené komunikační schopnosti člověka. Současná logopedie je chápána jako multidisciplinární vědní obor, který se zabývá komunikační schopností člověka, jejím vývojem, patologickými jevy, jejich diagnostikou i terapií, edukací osob s narušenou komunikační schopností.

V České republice jsou budoucí logopedi připravováni v rámci studia speciální pedagogiky na pedagogických fakultách, na katedrách speciální pedagogiky. Po absolvování magisterských studijních programů, úspěšném splnění studijních podmínek a složení státní závěrečné zkoušky mohou působit ve všech oblastech, které se zabývají poskytováním logopedické intervence. Logopedy nalezneme v oblasti školství, zdravotnictví, v rezortu ministerstva práce a sociálních věcí; logopedi působí i v nestátních zařízeních, charitativních, nadačních organizacích apod.

Autorka si neklade za cíl vyčerpávajícím způsobem obsáhnout celou problematiku logopedie; takový cíl nelze splnit vzhledem k jejímu rozsahu. Publikace je určena studujícím speciální pedagogiky – studentům logopedie v různých formách studia, v bakalářských nebo magisterských studijních programech. Zájemci se seznámí s historií vědního a studijního oboru logopedie, s historií péče o osoby s narušenou komunikační schopností a také s předmětem zájmu logopedie. Autorka krátce analyzuje příčiny vzniku a hlavní příznaky jednotlivých druhů narušení. U jednotlivých kategorií stručně popisuje možnosti jejich diagnostiky a terapie. V závěru každé ka-

pitoly jsou v seznamu literatury uvedeny další možné zdroje týkající se dané problematiky. Uvedené zdroje mohou sloužit k prohloubení a rozšíření vědomostí z dané oblasti.

Publikace může sloužit k získání informací rodičům dětí s narušenou komunikační schopností, dále osobám dospělým, u kterých se různá narušení komunikační schopnosti projevují. Určitou orientaci v tomto oboru mohou získat i další zájemci o problematiku narušené komunikační schopnosti. V kapitole, zabývající se charakteristikou jednotlivých kategorií narušené komunikační schopnosti, čtenáři naleznou krátké příklady z praxe, které autorka získala v průběhu svého dlouholetého působení v logopedických zařízeních.

1. LOGOPEDIE – VĚDNÍ A STUDIJNÍ OBOR

Speciální pedagogika je jednou z významných pedagogických disciplín, zabývající se zákonitostmi výchovy a vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a osobami, které z důvodu znevýhodnění vyžadují speciálněpedagogický přístup, podporu při pracovním a společenském uplatnění. Speciální pedagogika se člení na jednotlivé obory, tak jak jednotlivé kategorie postižených osob vyžadují specifické formy výchovy, vzdělávání a podpory při socializaci. Jedním z oborů, který je dle našeho tradičního systému zařazen do speciální pedagogiky, je logopedie.

1.1 VYMEZENÍ OBORU LOGOPEDIE

Název **logopedie** je utvořen z řeckého slova *logos* – slovo a *paidea* – výchova. V literatuře nalezneme obor logopedie pod anglickými pojmy Speech Therapy, Speech Correction, v němčině Sprachheilpädagogik, Logopädie, Rehabilitationspädagogik für Sprachgeschädigte, Sprachbehindertenpädagogik.

Logopedie je vědní obor, který se formoval až v první polovině 20. století, proto se neustále mění a rozvíjí. Ukazují to i snahy mnoha vědeckých pracovníků definovat obor logopedie. Sotva existuje v jiných oborech taková různorodá situace, jako právě v logopedii. To dokazuje i Lechta ve svých publikacích (1999, 2003). V roce 1924 ve Vídni lékař-foniatr **Fröschels** definoval logopedii jako lékařskou vědu (medizinische Sprachheilkunde), ale u nás později také lékař-foniatr **Sovák** ji definoval jako obor speciálněpedagogický. Sovák (1965, s. 8) napsal: „... můžeme logopedii definovat jako nauku o výchově řeči (tj. všech složek sdělovacího procesu) a předcházení a odstraňování poruch řeči.“ V Defektologickém slovníku (1978, s. 196) je obor vymezen: „logopedie (z řec. logos = slovo, řeč, paideia = výchova) – výchova řeči.“ Logopedický slovník (Dvořák, 2000, s. 112) uvádí: „logopedie – zdravotnický obor, zabývající se fyziologií a patologií komunikace

lidskou řečí (rozvoj řeči, výzkum, diagnostika, terapie, prevence, profylaxe); v pojetí školském – obor speciální pedagogiky, který se zabývá výchovou a vzděláváním osob s poruchami komunikace.“ Vyštejn (1979, s. 116) definuje logopedii: „nauka o fyziologii a patologii dorozumívacího procesu, prevenci a ošetření jeho poruch.“

Lechta (1990, s. 15) popsal vědní obor následovně: „Logopedie je speciálněpedagogická věda. Zabývá se výchovou osob s narušenou komunikační schopností a prevencí tohoto narušení. Logopedie zkoumá narušení komunikační schopnosti z aspektu příčin, průběhu, frekvence výskytu, následků, možností diagnostikování, odstraňování, prevence, určování prognózy. Zkoumá i možnosti rozvíjení komunikační schopnosti jako takové (u tzv. intaktní populace).“ V roce 2002 však podle Lechty (2002, s. 11) „... *definujeme logopedii jako vědní obor interdisciplinárního charakteru, jehož předmětem jsou zákonitosti vzniku, eliminování a prevence narušené komunikační schopnosti. Logopedie v moderním chápání je vědou zkoumající narušenou komunikační schopnost z hlediska jejích příčin, projevů, následků, možností diagnostiky, terapie i prevence.*“

Současná logopedie se neorientuje pouze na osoby v dětském věku, jak se mylně mnohdy široká veřejnost domnívá, ale logopedie se zabývá problematikou narušené komunikační schopnosti u osob všech věkových kategorií – dětí, adolescentů, dospělých i lidí ve stáří.

Všechny uvedené definice ukazují, jak je různorodý pohled na problematiku a jak je obtížné vymezit logopedii jako vědní disciplínu. V různých zemích je zařazována do systému věd odlišně. V počátcích formování oboru měli výrazný vliv lékaři (u nás např. Seeman, Sovák, Mašura, Lesný), později i odborníci oborů nemedicínských (např. Kábele, Gaňo, Veselý). Ve druhé polovině minulého století to byl vliv jazykovědců (např. Janota, Liška, Ohnesorg). V současnosti podle Lechty (2003) logopedie osciluje mezi více vědními disciplínami – jedná se o speciální pedagogiku, medicínu, psychologii a jazykovědu.

Logopedie je u nás tradičně součástí speciální pedagogiky a má těsný vztah k obecné pedagogice i k ostatním oborům speciální pedagogiky – surdopedii, somatopedii, psychopedii i oftalmopedii, neboť u všech jedinců s různým postižením, ať již tělesným, mentálním či smyslovým (hovoříme o osobách se speciálními vzdělávacími potřebami) se projevuje ve větší nebo menší míře narušení komunikační schopnosti. Logopedie se zabývá patologickou stránkou komunikačního procesu; to určuje její vztah k ostatním oborům. Z oborů **medicíny** jsou to pediatrie, foniatrie, otorinolaryngologie, stomatologie, plastická chirurgie, ortodontie, neurologie, neurochirurgie,

psychiatrie, z oborů **psychologie** – vývojová psychologie, patopsychologie, dále **jazykovědní obory** – fonetika, fonologie. Stále důležitějšími se stávají poznatky z neurolingvistiky, psycholingvistiky, genetiky, informatiky, kybernetiky, právních věd apod. Například ve Francii se logopedie studuje na lékařských fakultách, ve Švýcarsku na různých univerzitách v rámci studia psychologie nebo lingvistiky, v Polsku je někdy logopedie chápána jako aplikovaná fonetika. Zakladatel naší logopedie Sovák společně s německým Beckerem (v publikaci *Lehrbuch der Logopädie*, 1983) považují logopedii za průřezovou disciplínu a kladou ji na průsečík mezi medicínou a pedagogikou.

Aplikujeme-li model třídění jednotlivých vědních oborů podle Nakonečného (1998, In: Lechta, 2004), bude *logopedie interdisciplinární vědní obor*, situovaný mezi *přírodně-společenské* (kam řadí psychologii) a *empiricko-normativní vědy* (kam podle autora patří pedagogika, etika, estetika). Takto je také chápán obor logopedie v německé odborné literatuře Grohnfeldtem (1990, 2000). U nás potvrzuje ve svých odborných pracích například Peutelschmiedová (2001, s. 5), že definovat logopedii je dosti obtížné. Zkoumajíc současné snahy mnoha autorů vymezit moderní logopedii, cituje autorka Synka, průkopníka logopedie na Moravě ve 30. letech minulého století: „*Logopedie jest soubor nauk, které si všímají všech složek lidské řeči a všemi prostředky pečují o její zdokonalení, zušlechtnění, zkrátka o její kulturu.*“ Takovéto chápání logopedie je zcela současné a moderní i přesto, že vzniklo v první polovině minulého století.

Logopedii nelze chápat v rámci **practicistického trendu** jen jako nějaký návod na odstranění vad a poruch řeči, který nám v oblasti terapie nabízí konkrétní instrukce na eliminování jednotlivých druhů narušené komunikační schopnosti bez toho, aby bylo potřeba uvažovat v širších východiscích či principech jejich efektivní aplikace (Lechta, 2002). Stoupenci **emancipačního trendu** na logopedii pohlížejí jako na emancipující se mladou vědu se svými právy (např. právo na rovnocenné postavení v rámci interdisciplinární, transdisciplinární kooperace), ale také povinnostmi (např. budovat svůj terminologický, metodologický aparát, permanentně precizovat svoje postavení v systému věd apod.). Dle Lechty je zjevné, že pouze prosazení emancipačního trendu může dnes i v budoucnu zabezpečit logopedii v rámci jejích *interdisciplinárních vztahů* rovnocenné postavení mezi hraničními vědními obory. Emancipační trend neznamená popření a vymizení interdisciplinárních vztahů.

Odborníci v zahraničí – například v Německu Grohnfeldt (1990, 1991, 2000), na Slovensku Lechta (2003, 2004) – dokazují, že v logopedii probíhá

proces přetváření se na moderní vědu. Jde o *změnu paradigmatu* z převážné *orientace na výslovnost k orientaci na všechny jazykové roviny* – tj. paradigma vycházející z holistického (celostního) chápání narušené komunikační schopnosti. Moderní koncepce logopedie upřednostňuje přesun předmětu zkoumání logopedie od „hovoření“ ke „komunikaci“. Nyní se uplatňuje tzv. pragmalingvistická koncepce, užíváme termín „pragmatická jazyková rovina“, který zařazujeme do předmětu zájmu logopedie. Z těchto důvodů se v logopedii postupně přecházelo od termínů *porucha řeči, vada řeči*, jak jsou užívány v naší klasické logopedické literatuře například Sovákem, k zastřešujícímu termínu *narušená komunikační schopnost*, která zahrnuje i termíny *vada, porucha řeči* a výstižně vyjadřuje změnu základního trendu logopedie směrem k holistickému pojetí. Blachniová (2001) v polské logopedii vyjadřuje holistický přístup specifickým aritmetickým vzorcem:

$$\text{včasnost} + \text{syndromovost (chápáno jako souhrn příznaků)} + \\ + \text{systematičnost} + \text{komplexnost} = \text{holistický přístup}$$

1.2 HISTORIE PÉČE O OSOBY S NARUŠENOU KOMUNIKAČNÍ SCHOPNOSTÍ

Dějiny logopedie úzce souvisí s historií speciální pedagogiky. Vývojem speciální pedagogiky v minulém období se zabývali někteří autoři, například **Ludvík, Predmerský, Popelář, Sovák, Edersberger, Vališová** a další. V posledních letech se ve svých pracích historickým pojetím speciální pedagogiky zabývala **Monatová**, také **Titzl**. V práci **Sováka** Uvedení do logopedie (1981) se setkáváme s rozpracováním historiografických dat o narušení komunikační schopnosti u osob slyšících i sluchově postižených. V roce 1990 na Sováka navázal **Lechta** v publikaci Logopedické repetitorium (1990), v němž uvedl historický nárys vývoje logopedie, se svými spolupracovníky Pánikem a Juřicovou rozpracoval a publikoval přehled světových dějin v zrcadle dějin logopedie (Lechta 2003, In: Škodová, Jedlička, 2003).

Termín **logopedie** označuje nejen vědní disciplínu, ale také studijní obor a profesi, povolání, jak uvádí v naší literatuře například Peutelschmiedová (2001). Proto lze historiografii logopedie analyzovat z různých aspektů. Jednak lze zkoumat dějiny vědního oboru, jednak dějiny logopedické péče, ale také dějiny vzdělávání logopedů, případně dějiny logopedie jako profese.

Na dějiny logopedie je možný pohled regionální, partikulární, anebo globální, celosvětový.

Mluvené slovo poutalo myslitele již ve starověku. Obdivovali sílu mluveného slova, jeho magickou moc, kterou lze člověka potěšit, povzbudit, ale také mu ublížit. V průběhu naší historie se již od starověku řečí, kulturou mluveného slova, rozvíjením řeči, fyziologií hlasu a řeči i nejrůznějšími vadami řeči zabývali mnozí lékaři, filozofové i učitelé. Následující přehled historických dat a v nich uvedených jmen nelze považovat za vyčerpávající výčet všech těch, kteří se zasloužili v historii o vznik a rozvoj péče o osoby s narušenou komunikační schopností.

V roce 1990 Lechta zveřejnil přehled historického vývoje logopedie, na který je možné pohlížet jako na pohled *globální*. Přehled 7 etap historie logopedie ještě dále rozpracoval v roce 2001 a v naší literatuře publikoval v roce 2003 (Lechta, 2003). Míní, že úvodní etapy se zčásti shodují s klasickým Sovákovým přístupem k dějinám logopedie (Sovák, 1978), ale dále periodizace dějin logopedie získává komplexnější a konkrétnější charakter a vyústění do 21. století:

- 1. etapa** – charakteristické je obdivné, zbožné uctívání komunikační schopnosti jako takové. Byla to různá zaklínání, přísahy, obřady. Sepětí jazyka, řeči, slova s kulturou a uměním reprezentují snahy o jejich zachycení, zapamatování a zvěčnění. Pro tuto potřebu si člověk vytváří písmo.
- 2. etapa** (asi od 14. stol. př. n. l.) – objevují se již písemné záznamy o významných a bohatých osobách, u nichž se nějakým způsobem projevuje narušení komunikační schopnosti (neslyšící, nemluvící, koktaví lidé apod.). V tomto období dochází ke snahám o kultivaci řeči (v 5. až 4. stol. př. n. l. Sokrates požaduje ve školách zavedení výchovy ke správné řeči, v 1. stol. př. n. l. požaduje Cicero vypracování „pravidel“ nejen pro rétoriku, ale i pro běžný komunikační proces).
- 3. etapa** – počátky systematického kultivování komunikační schopnosti jako takové, v různých pracích tehdejších myslitelů (1.–15. stol. n. l.) se již objevují zmínky o narušené komunikační schopnosti jako takové. Učenci se zabývají fyziologií hlasu a sluchu, projevují se snahy nalézt metody terapie koktavosti, postupy, jak naučit neslyšící mluvit, popisy patologie a léčby nemocí nosu, rtů, krku, jazyka a úst.
- 4. etapa** (16.–17. stol.) – pro tuto etapu jsou specifická vědecká pojednání o narušené komunikační schopnosti, ojedinělé pokusy zavést systematickou péči o osoby s narušenou komunikační schopností (např. v roce 1583

Mercurialis z lékařské fakulty v Padově publikoval práci o dětských nemocech, v níž se objevuje i první vědecké pojednání o narušené komunikační schopnosti).

5. **etapa** (18.–19. stol.) – představuje počátky organizované péče o osoby s narušenou komunikační schopností. Lechta ve stati Dějiny starostlivosti o postihnutých (In: Vašek, Š. a kol.: Speciální pedagogika – terminologický a výkladový slovník, 1994) o této etapě říká, že počátky péče spadají do období, kdy v 18. století osvícenství jako kulturně-etická báze a průmyslová revoluce jako technicko-ekonomická báze vytvořily základ pro konkrétní, systematickou péči o postižené a narušené osoby.
6. **etapa** (19.–20. stol.) – dochází k utváření východisek pro položení vědeckých základů logopedie. Jsou vytvořeny monografie, učebnice, časopisy, které se zabývají problematikou osob s narušenou komunikační schopností (například v roce 1877 Kussmaul v Lipsku vydává monografii Poruchy řeči, v roce 1879 Gutzmann publikuje monografii o koktavosti).
7. **etapa** (20.–21. stol.) – konstituování logopedie jako vědního oboru. Významným obdobím se stala 20. léta 20. století, neboť již byly publikovány a publikují se dále monografie, učebnice zabývající se problematikou narušené komunikační schopnosti, vytváří se systém vzdělávání logopedů. Ti se začínají sdružovat do odborných organizací (v roce 1924 se uskutečnil ve Vídni zakládající kongres International Associations of Logopedies and Phoniatics – IALP, Mezinárodní asociace logopedů a foniatrů), u nás byla v roce 1970 ustanovena Česká logopedická společnost jako zájmová organizace.

Jak je patrné z výše uvedeného historického přehledu, pozornost byla věnována komunikaci člověka od pradávna. Avšak zvýšený zájem o jevy související s komunikační schopností (a hlavně zájem o odstraňování nedostatků a vad v komunikační schopnosti člověka) vyvolal rozkvet přírodních věd, ke kterému docházelo v 18. a hlavně v 19. století jak u lékařů, tak i u filozofů a pedagogů. Historií logopedie se prolínají dvě základní linie – filozofická a biologická. Z linie filozofické se odvíjí linie věd, které se postupně z filozofie oddělovaly (např. jazykověda, rétorika, psychologie, pedagogika, speciální pedagogika apod.). Pro linii biologickou je charakteristický lékařský přístup, hlavně medicínských oborů, například otorinolaryngologie, foniatrie, neurologie, pediatrie, plastické chirurgie a dalších (Lechta, 2003). Lékaři se zajímali o fyziologii a patologii řeči a o léčebné metody. Filozofy upoutala péče o řeč po stránce fonetické, pedagogy po stránce obsahové a formální.

V medicíně šlo především o výzkum patologie řeči a sluchu. K tomu přistupoval i výzkum fyziologie a hledání léčebných metod. Vědecké základy pro nauku o řeči a sluchu položil v *Disertatio de loquela* lékař **Amman** (1669–1724). V dalších pracích uvádí, jak je možné pomocí zraku a hmatu naučit hluchoněmého mluvit. Amman je mnohdy nazýván „otcem logopedie“.

V medicínských vědách neexistoval do druhé poloviny 19. století samostatný obor pro léčení řečových poruch. O jeho vytvoření se zasloužil berlínský lékař **Gutzmann**, jehož otec, ředitel ústavu pro hluchoněmé, se zabýval reedukací řečových vad. Gutzmann vypracoval nauku o fyziologii a patofyziologii hlasu, řeči a sluchu. Dal tak základ foniatrii jako odvětví otorinolaryngologie. Podle jeho vzoru byla zakládána foniatrická oddělení v celé Evropě. Název foniatrie zavedl londýnský lékař Mackenzie.

Z *regionálního* pohledu lze říci, že i u nás mezi lékaři byli mnozí, kteří se zabývali problematikou narušené komunikační schopnosti. Připomeňme lékaře **Jankeho**, který se věnoval koktavým, své poznatky uveřejnil v publikaci *O vzniku koktavosti* (1900) nebo *Vady řeči a jak se jich chrániti* (1902).

Vlastní rozvoj lékařské péče o hlas, řeč a sluch u nás nastal až založením foniatrického oddělení při ušní a krční klinice profesora Kutvirta v Praze. Toto oddělení založil v roce 1923 **Seeman**, zkušenosti v oboru foniatrie získal ve Vídni a později i v Berlíně u Gutzmanna. V Brně bylo zřízeno foniatrické oddělení v roce 1926. Od roku 1948 vznikala v naší republice foniatrická oddělení při dalších ušních klinikách, od roku 1952 při Krajských ústavech národního zdraví.

V roce 1950 došlo k vyjasnění organizace péče o jedince s vadami řeči, hlasu a sluchu. Seeman (autor známé a dodnes v logopedii využívané publikace z roku 1955 *Vady dětské řeči*) prohlásil foniatrii za čistě klinickou oblast, kdežto logopedii a surdopedii za obory pedagogické. Přitom považoval vzájemnou pozitivní spolupráci těchto oborů za samozřejmou.

Ve společenských vědách se rozdělil zájem o řeč mezi fonetiku, psychologii a pedagogiku. Zakladatelem české fonetiky je **Chlumský**, jeho nástupce **Hála** svým zaměřením na praktickou aplikaci fonetiky podstatně prospěl rozvoji logopedie vzděláváním logopedických pracovníků v tomto oboru. Spolu se Sovákem jsou autory publikace *Hlas, řeč, sluch* (1962). Hálovův žák **Ohnesorg** se zabýval studiem vývoje řeči dítěte po stránce fonetické, pokusil se vytvořit u nás nový obor – pedolinguistiku. Výsledky svých výzkumů publikoval například v práci *Fonetická studie o dětské řeči a Druhá*

fonetická studie o dětské řeči (1959). Přínosem pro studenty logopedie je dodnes jeho Fonetika pro logopedy (1974).

Fonetik **Janota**, původně pedagog, se zapsal do dějin naší logopedie tím, že založil logopedickou audiologii a vypracoval metody vyšetřovací a reedukační. Teoretické základy logopedie můžeme vystopovat i v díle akademika **Chlupa**. Při zakládání pedagogických fakult ocenil význam defektologie (dříve užívaný termín pro speciální pedagogiku) i logopedie v pedagogické teorii a praxi a dal tak podnět k dalšímu rozvíjení logopedie jako vysokoškolského vědního oboru na pedagogických fakultách. Vědecký základ logopedie se vytvářel z pedagogické empirie; ta souvisí se vznikem Ústavu pro hluchoněmé v Praze (1786). Učitelé hluchoněmých, kteří měli zkušenosti v tvorbě řeči i navozování hlásek, začali své poznatky uplatňovat při práci se slyšícími dětmi, u nichž se projevovaly různé vady řeči (ty byly dříve nazývány jako „nevýřečné“).

Ředitel Pražského soukromého ústavu pro hluchoněmé **Mücke** ke spisu pojednávajícímu o metodách vyučování hluchoněmých z roku 1834 připojil stať o úpravě výslovnosti patlající školní mládeže. Roku 1860 ředitel pražského ústavu pro hluchoněmé **Gall** začal organizovat kurzy pro školní mládež s vadami řeči. Jeho následovník **Malý** (1846–1916) pokračoval v organizaci kurzů, psal články o problematice vad řeči a jejich odstraňování. Bohužel ne všechny tyto publikace zachovaly do dnešních dnů. Malý nejen organizoval kurzy, ale musel obhajovat existenci kurzů tohoto typu. Když totiž vedle kurzů pro mládež při ústavu pro hluchoněmé prosadil na základě statistického šetření první veřejné *Kurzy pro nápravu vadné řeči školní mládeže* dotované hlavním městem Prahou, podala lékařská komora na žádost odborného lékaře **Jankeho** stížnost na to, že „... okresní školní rada svěřila řízení a léčení v léčebných Kurzech vad řeči ... učitelé hluchoněmých“. Důvody uváděné ve stížnosti Malý vyvrátil a podle Sováka (1978) oprávněnost učitelů konat výchovnou práci s nevýřečnými dětmi významně obhájil článkem v Besedě učitelské roku 1901. Ostatně i v těchto kurzech Malý zavedl spolupráci s úředními lékaři (okresními, neboť školní tehdy ještě nebyli) a v lékařských záležitostech byl jeho poradcem dokonce prof. Thomayer. Veřejné kurzy byly potvrzeny Zemskou školní radou a na žádost prof. Seemana byl v roce 1936 ke kurzu přidělen odborný lékařský dozor, jímž byl pověřen tehdejší asistent foniatrické kliniky Sovák.

Iniciativa učitelů se začala projevovat i v jiných místech; zpočátku se o děti s vadami řeči starali učitelé hluchoněmých, později také učitelé ze škol běžných i pomocných.